

პანდემია და ქართული ლიტერატურის სწავლება (ემოციური ინტელექტის განვითარებისთვის)

თაბორიძე ელენე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.540>

მსოფლიოს ქვეყნების დაკავშირებას სოციალური ქსელებით პოზიტიურ შედეგებთან ერთად საფრთხეებიც მოჰყვა - სათუო შეიქმნა მცირერიცხოვანი ერების კულტურული (და არა მარტო) თვითმყოფადობის შენარჩუნება. ამ გამოწვევაზე რეაგირების პროცესში მყოფი ჩვენი პლანეტა 2020 წლიდან უდიდესი საშიშროების - კოვიდ - პანდემიის წინაშე აღმოჩნდა. მისი დაძლევა კაცობრიობამ სულიერი სიმტკიცის, სოლიდარობის, ურთიერთთანადგომის, ერთსულოვნების გამოვლენითა და მედიცინის სფეროში გარღვევებით დაიწყო. ჩვენს თვალწინ იკვეთება კაცობრიობის განვითარების ახალი ეტაპი, რამდენადაც წარმოუდგენელი რეალების მოწმეებად გვაქცია დროებამ. დღეისათვის ინფიცირებულია პლანეტის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, 5 მილიონამდე ადამიანი უკვე შეიწირა ვირუსმა. დანაკარგი გაცილებით დიდი იქნებოდა, დედამიწის ბინადრებს ერთმანეთის მიმართ ემპათია, თანაგანცდა და თანაგრძნობა რომ არ გამოგვევლინა. ასე რომ, ცხოვრებამ კიდევ ერთხელ შეგვახსენა: ყავლი არ გასვლია ზოგადსაკაცობრიო ზნეობრივ ღირებულებებს, რომელთა მარადიულობაში დაეჭვების ტენდენციამ გასული საუკუნის დასასრულისთვის აშკარად იჩინა თავი. უფრო მეტიც - XXI საუკუნის კომპეტენციად სწორედ ემოციური ინტელექტი (კოგნიტური მოქნილობა) იქნა აღიარებული, რადგან, მეცნიერთა რწმენით, მის გარეშე ჩვენს ეპოქაში შეუძლებელია რაიმე ღირებულის შექმნა.

ემოციური ინტელექტი, ყველაზე მოკლე, მაგრამ ტევადი განსაზღვრებით არის საკუთარი და სხვათა ემოციების აღქმის, გამოხატვის, მართვისა და რეგულირების უნარი. ეს ტერმინი პირველად 1990 წ. დაფიქსირდა ჯ. მაიერისა და პ. სალოვეის გამოკვლევაში, ამ საკითხით ინტენსიური დაინტერესება კი დ. გოულმანის ნაშრომს მოჰყვა („ემოციური ინტელექტი - რატომ უნდა იყოს ის IQ-ზე უფრო მნიშვნელოვანი“, 1995წ.) გამოითქვა მოსაზრებები ემოციური ინტელექტის კომპონენტების (თვითშემეცნების, თვითრეგულაციის, მოტივაციის, ემპათიის, თანამშრომლობის უნარების) განვითარების, ამ კუთხით საგანგებო პროგრამების შექმნისა და სასწავლო დაწესებულებებში დანერგვის თაობაზე.

რა ვითარებაა ჩვენთან? სამწუხაროდ, ზემოთ მოხსენიებულ გლობალურ პრობლემას დემოკრატიის მშენებლობის პროცესში მყოფი ჩვენი ახალგაზრდა სახელმწიფო დახუნძლული დახვდა პოლიტიკური და სოციალური ხასიათის არაერთი გამოწვევით (ვგულისხმობ ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის, დემოგრაფიული კატასტროფის თავიდან აცილებისა თუ სახელმწიფოებრივი ინსტიტუციების გახანგრძლივებული რეფორმების დასრულების ამოცანებს). სწორედ ერთ-ერთი მათგანის - განათლების სისტემის გარდაქმნის ზოგიერთ საკითხს შეეხება მოხსენების ძირითადი ნაწილი.

სასკოლო განათლების სისტემაში მიმდინარე რეფორმის ფარგლებში აქამდე გატარებული ღონისძიებები წარმატებული არ აღმოჩნდა. ეს პირველ რიგში მშობლიური ენისა და ლიტერატურის სწავლებაში მომხდარ ცვლილებებს ეხება. პრაქტიკოსმა ფილოლოგებმა ნათლად დაინახეს ორი განსხვავებული ფენომენის - მეცნიერებისა და ხელოვნების (ენისა და ლიტერატურის) ინტეგრირების სავალალო შედეგი (სკოლადამთავრებულთა ცოდნის საგანგაშოდ დაბალი დონე). შეიძლება ითქვას, რომ კიდევ

უფრო საზიანო აღმოჩნდა განათლების სისტემის მაშინდელ მესვეურთა მიერ აღებული გეზი - აღზრდის უგულებელყოფა და მხოლოდ უნარ - ჩვევების (ზეპირმეტყველების-ლაპარაკისა და მოსმენის, წერისა და კითხვის) განვითარებაზე ზრუნვა (რაც აისახა კიდევ სახელმძღვანელო დოკუმენტში - ეროვნულ სასწავლო გეგმაში). უკანასკნელი ფრაზა რომ გარკვეული კუთხით აღზრდას გულისხმობს, ცხადია, მაგრამ, ამ დოკუმენტის შემდგენელთა სურვილით, რეფორმამდელი ტერმინი „სწავლება და აღზრდა“ პრინციპულად უნდა შეცვლილიყო რაიმე ახლით. ასე გაჩნდა ტერმინი „სწავლება/სწავლა“, რომელიც გარკვეული დროის შემდეგ, ყოველგვარი მეცნიერული დასაბუთების გარეშე, ჩაანაცვლეს გაუგებარი ვარიანტით „სწავლა/სწავლება“. ესგ-ს ავტორ-შემდგენელთა აზრით, სახელმწიფოს უნდა შეექმნა მოსწავლის ეროვნულ და ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებათა მქონე პიროვნებად ჩამოყალიბებისთვის საჭირო პირობები და ხელი შეეწყოს მისი „გონებრივი და ფიზიკური უნარ-ჩვევების განვითარებისა და ლიბერალურ-დემოკრატიულ ღირებულებებზე დამყარებული სამოქალაქო ცნობიერების ჩამოყალიბებისთვის, მოსწავლის მიერ კულტურულ ფასეულობათა პატივისცემისთვის, ისეთი ღირებულებების განვითარებისთვის, როგორცაა ღირსება, სამართლიანობა, ურთიერთპატივისცემა, სხვისი აზრის მოსმენა და აღიარება“ (ესგ, თბ, 2007, გვ18). ასე იყო დაფიქსირებული განათლების პროცესში ჩართული ყოველი სპეციალისტისთვის სახელმძღვანელოდ მიჩნეულ დოკუმენტში, თუმცა ქართულის მასწავლებლებისთვის მიწოდებულ მეთოდური მასალის (კერძოდ, მასწავლებლის წიგნების) გაცნობა საპირისპიროში დაგარწმუნებდათ - გაკვეთილების სანიმუშო გეგმებში არსად ჩანდა ზრუნვა მოზარდთა სულიერ-ზნობრივ განვითარებაზე. მხოლოდ გაკვრით იყო ნახსენები: „მასწავლებელი პირადი მაგალითით უნდა აჩვენებდეს მოსწავლეს, რას ნიშნავს სამართლიანობა და ურთიერთპატივისცემა“ (ესგ, 2007, გვ18) თითქოს აღნიშნული ღირებულებების ჩამოყალიბების ხელშეწყობასთან ლიტერატურის გაკვეთილს არაფერი ჰქონდეს საერთო.

პარადოქსია, რომ ეს ხდებოდა მაშინ, როცა საყოველთაოდ იყო აღიარებული პოსტულატი ლიტერატურის (ზოგადად, ხელოვნების) უდიდესი ზემოქმედებითი ძალისა და ახალგაზრდობის ჩამოყალიბებაში მისი გამოყენების აუცილებლობის შესახებ; ხდებოდა იმ ქვეყანაში, რომლის ავტოქტონურ მოსახლეობას წარმოადგენს უძველესი კულტურის ხალხი, სამართლიანად რომ ამაცობს მსოფლიო რანგის ხელოვნების სხვადასხვა დარგით - მუსიკა იქნება ეს, ქორეოგრაფია თუ მწერლობა.

დღეს „რეფორმატორთა“ პირველმა თაობამ დატოვა სამოქმედო ასპარეზი, ცვლილებებს განიცდის ესგ- ის პირველი ვარიანტიც. იმედი ვიქონიოთ, რომ ლიტერატურის აღმზრდელითი ფუნქცია კუთვნილ უმნიშვნელოვანეს ადგილს დაიბრუნებს სახელმწიფო დოკუმენტებში, რაც მთავარია, სასწავლო პრაქტიკაში და განსაკუთრებული ყურადღება სწორედ ემოციური ინტელექტის განვითარებას მიექცევა. „განსაკუთრებულ ყურადღებას“ იმიტომ ვუსვამ ხაზს, რომ ემოციური ქართველები გადაწყვეტილებებს ხშირად „ცხელ გულზე“ ვიღებთ, დინჯად, რაციონალურად, მოთმინებით არ განვიხილავთ არჩევანის ყველა შესაძლო ვარიანტს და იმიტომ ჩვენს ქმედებას სასურველი შედეგი არ მოჰყვება ხოლმე. ემოციების მართვას სიყრმიდანვე უნდა შევაჩვიოთ მომავალი თაობა და თანამედროვეობისთვის უმნიშვნელოვანეს ამ საქმეში გონივრულად გამოვიყენოთ ყველა რესურსი, მათ შორის ხელოვნების დარგები, უპირველეს ყოვლისა, ლიტერატურა.

როგორც ცნობილია, მოთმინების უნარს ნებისყოფა განაპირობებს, ნებისყოფის გამომუშავებისთვის კი დღევანდელი სკოლა ბევრს არაფერს აკეთებს. ქართულის გაკვეთილებზე სათანადო ყურადღება არ (ან დროის დეფიციტის გამო, ვერ) ექცევა მხატვრული ნაწარმოებების ისეთ პასაჟებს, რომელთა დაწვრილებით განხილვა - განჩხრეკა მოზარდების აზროვნებას სწორედ ზემოაღნიშნული კუთხით წარმართავდა (გამარტივებული სქემის მიხედვით, მწერალი მხატვრული ქმნილებით გვთავაზობს ნიმუშებს, რომლებიც მოზარდთა სულსა და გონებაში რომ დავაფიქსიროთ, მოგვიწევს, გამოვიყენოთ შესატყვისი მეთოდური ხერხები: დისკუსია, დისპუტი, დებატები, გასამართლება, პერსონაჟთან წარმოსახვითი იდენტიფიცირება და მსჯელობა მის წარსულზე „აწმყოსა თუ მომავალზე...“).

გამოცდილებამ გვიჩვენა, რომ უპრიანია, ჯერ კიდევ V-VI კლასელებს მივაქცევინოთ ყურადღება „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი თავების გაცნობისას ავთანდილის ქცევაზე, როცა მისი თანდასწრებით მეფე როსტევანმა დაიჩივლა მეომრული თვისებებით გამორჩეული მემკვიდრის არარსებობაზე არაბეთში. ეს საკითხი განხილული მაქვს წიგნში „ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის სალექციო კურსი“ (გვ.140-144) და ამიტომ თქვენს ყურადღებას ამაზე აღარ შევაჩერებ. მხოლოდ ერთს დავძენ: დაწყებით კლასებში მიწოდებული ეს ინფორმაცია და გამართული მსჯელობა ყმაწვილებს კვლავ უნდა შევასხენოთ პოემის სრული ტექსტის გაანალიზებისას სწავლების ზედა საფეხურზე, როცა, ასაკობრივ თავისებურებათა გამო, ისინი განსაკუთრებით არიან დაინტერესებულნი თვითმემეცნებითა და ზნეობრივი პრობლემატიკით.

ამჯერად თავს უფლებას მივცემ, შევასხენოთ გენიალური მწერლების მიერ ჩვენთვის დატოვებული სურათები: ხანძთის ძმობის წევრობის მსურველთათვის გრიგოლის მიერ დაწესებული გამოცდა ნებისყოფაში - „უდრტვინველად სიმდაბლით მორჩილების“ მოთხოვნის აღსრულება ქვეყნისთვის სასარგებლო, კეთილი მიზნებით წარმოებული უმძიმესი ფიზიკური დატვირთვისასაც კი; ავთანდილის მიერ გახმოვანებული რუსთველისეული შეგონება - „რაც არა გწადდეს, იგი ჰქმენ, ნუ სდევ წადილთა ნებასა“; აფორიაქებული შვილისთვის ყაზბეგის გოჩას მიერ თქმული - „არ დაივიწყო... კაცი ტაჯვისთვის არის გაჩენილი“ (აქ იმ ტანჯვაზეა მინიშნება, საკუთარ გულისწადილსა და ვნებებთან ჭიდილში რომ განიცდის ადამიანი); ილია ქვრივის საქმედ ქცეული სიტყვები - „მე ჩემისად მაყურებელს თვალს დავიბრმავებ და შენისად მაყურებელითა ვივლი და ვიცოცხლებ“; ვაჟას ჯოყოლას სახეზე წამიერად აღბეჭდილი სინანული და შურისძიების სურვილის დათრგუნვის შემდეგ ნათქვამი - „რა უნდა მითხრათ მაგითა? მითვ ვერ მიაზამთ ჩენს გულსა თქვენს გულისთქმასთან ძავითა...“; ძუძუმტის დასჯისას აკაკის ბათუს მიერ მიგნებული არჩევანი - „არა! შენ ვერ შეგეხება სასიკვდილოდ ჩემი ტყვია...წადი, ნახე ის მოძღვარი...და მაგ შენი საქციელის პასუხს მისგან მოველიო!“

დაუშვებელია, ყმაწვილები არ დავაფიქროთ იმაზე, თუ რამ ათქმევინა ზემოთ მოტანილი სიტყვები ადამიანებს, რომელთაგან თითოეული მაღალი ზნეობის - საკუთარი სურვილების მოთოკვის, შეიძლება იმ მომენტში მათთვის არასასურველი, მაგრამ სიტუაციის მიხედვით გონივრული ქცევის, ალტრუიზმის, ჰუმანიზმის გაკვეთილებს გვაძლევს. მოსწავლეებს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა, ყოველმხრივ გააანალიზონ ნახსენები ეპიზოდები და საკუთარი მოსაზრებები არგუმენტებით გაამყარონ, იკამათონ, ერთმანეთს შეუპირისპირონ პოზიციები და ასე მივიდნენ ჭეშმარიტებამდე (მასწავლებელი ზოგჯერ მხოლოდ მოდერატორის ამპლუას შეიძლება დასჯერდეს). ლიტერატურის გაკვეთილებზე დრო სწორედ ამგვარ მუშაობაზე, ყმაწვილების ცნობიერებაში ზნეობრივი ღირებულებების დაფიქსირებაზე უნდა იხარჯებოდეს.

დარწმუნებული ვარ, თითოეული თქვენგანის გონებაშიც ამოტივტივდება მხატვრული ხატები და უბადრო ქართულით ჩამოქნილი ზნეობრივი მაქსიმები, რომელთა ცოდნის გარეშე ქართველი ხალხი ბრბოდ ქცევის საშიშროების წინაშე დადგება და მისთვის უცხო პრინციპით - „სხვისი ჭირი-ღობეს ჩხირი“ - დაიწყებს ცხოვრებას. ამის დაშვებას ხელი მშობლიური ლიტერატურის მასწავლებლებმა უნდა შეუშალონ, რის მშვენიერ შესაძლებლობასაც მათ ჩვენი წინაპრების სიბრძნე აძლევს, ჩვენამდე ზეპირგადმოცემებითა თუ წერილობითი სახით მოღწეული. „წავიდე, მეც იქ მივიდე, სამძიმარ ვუთხრა ჭირისა, იქნება, ვეფხის დედაი ჩემზედ მწარედა სტირისა“ - შვილის დალუპვით გამწარებული, მაგრამ სხვისი ტკივილის გაცნობიერებითა და თანაღმობით აღსავსე მოთქმა უკეთილშობილესი ადამიანისა საუკუნეების მანძილზე ესმოდა ქართველს, რომელსაც სხვისი ჭირის გაზიარებისა და თანაგანცდის უნარი უცხოსგან სასწავლი დღემდე არ ჰქონია, ამას ადასტურებს თუნდაც ადამიანთა ყოფითი ურთიერთობების ფორმულები - „შენი ჭირი მე“ და „შენ გენაცვალე“, რომლებიც ემპათიისა და ალტრუიზმის გამომხატველ, უცხოელ ქართველოლოგთათვის განსაცვიფრებელ ისეთ ნიმუშებს წარმოადგენენ, ანალოგს დღემდე რომ ვერ უძებნიან მსოფლიოს ხალხების ეთნოგრაფიასა და ფოლკლორში (ვ. ბოედერი). ჩვენი ვალია, დღემდე

მოღწეული ეს სულიერი საუნჯე ეროვნული იდენტობის შენარჩუნების იმედით გადავცეთ დიგიტალიზაციის ეპოქის ქართველებსაც.

ლიტერატურა:

1. ე ს გ, თბილისი, 2007.
2. ი. იმედაძე, ფსიქოლოგია, „მწიგნობარი“, თბილისი, 2019.
3. Daniel Goleman, Emotional intelligence – Why it can matter more than IQ, New Work, Bantam books, 1995.
4. კრ: ემოციური ინტელექტი, ბიზნესლიტერატურა, თბილისი, 2018.
5. ე. თაბორიძე, ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდის სალექციო კურსი, აგორა, თბილისი, 2009.

**Pandemic and Teaching the Georgian Literature
(Developing emotional intelligence)**

Taboridze Elene

Ilia State University, Tbilisi

Abstract

Since 2020 our planet is facing a huge danger named pandemic Covid-19. This latter seems like is tempting the humankind, reminding that besides technological miracles exist other significant factors necessary for prolonging and supporting the life on earth. Human moral values, like empathy, solidarity, helping those in needed, that were temporarily shifted back to the foreground now naturally moved back to surface. And these highly moral people gifted with such features (mainly medics and volunteers) are fighting against the virus and saving the lives all around the world. Simultaneously, importance and necessity of controlling and managing human emotions in adequate directions have aroused. Thus, emotional intelligence is attracting significant attention, it is the main and necessary background for creating everything that is valuable for humanity.

Either our native country is facing and is fighting against pandemic, the country which is situated on the cross of East-West worlds, the country with enriched and ancient history and culture. After gaining the state independence important institutional branch like educational system was under refining and reforming processes when pandemic as a challenge came upon. Because of latter situation it is of great importance that new vectors and tendencies featured in contemporary worldwide educational systems should be promptly reflected on our educational system as well.

By the author's opinion, main attention should be focused on establishment of highly moral values and emotion controlling issues, especially to an education process of young people born and rising in digitalized epoch. The art, and principally literature, should make significant contribution towards this direction.

In this article some processes and changes made in educational system at schools are discussed and criticized from above stated position; are mentioned and emphasized the centuries-old traditions of preaching humanism, compassion and tolerance in Georgian literature; our literature's possibilities of teaching in terms of the development of emotional intelligence in adolescents are analyze.

საკვანძო სიტყვები: პანდემია, ემოციური ინტელექტი, ქართული ლიტერატურის სწავლება

Key Words: Pandemic, emotional intelligence, teaching the Georgian literature